

**ОЩЕ ЗА ОБХВАТА НА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНАТА КАТЕГОРИЯ
NOMINA INSTRUMENTI (NINSTR) И ЗА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИТЕ
ПАРАФРАЗИ НА ДЕРИВАТИТЕ СЪС ЗНАЧЕНИЕ *СРЕДСТВО*
ЗА *ДЕЙСТВИЕ* ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ БЪЛГАРСКИ ФОРМАЦИИ
СЪС СУФИКС *-А/-Я* (ПЪРВА ЧАСТ)**

ИГНАЦИЙ М. ДОЛИНСКИ
ВАРШАВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
i.m.dolinski@wp.pl

**CATEGORIES AND WORD FORMATION PARAPHRASES OF DERIVATIVES
REFERRING TO MEANS OF ACTIVITY (NINSTR): THE EXAMPLE
OF BULGARIAN WORDS FORMED WITH THE *-A/-Я* SUFFIX (FIRST PART)**

IGNACY DOLIŃSKI
UNIVERSITY OF WARSAW
i.m.dolinski@wp.pl

The aim of the article is to provide an overview and analysis of the conceptual framework and methodology used by Vyara Maldzhieva in the 9th volume of *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska (Bulgarian-Polish Contrastive Grammar)* devoted to word formation. Overall, the author (who bases his work on the same theoretical assumptions as the ones adopted in Noam Chomsky's transformational-generative grammar and the analysis of predicate-argument structure or semantic roles, cf. Charles J. Fillmore) agrees with Maldzhieva's classification. However, he suggests that the array of word formation sub-categories of Nomen Instrumenti should be broadened so as to include derivative groups which can be described via real word formation paraphrases (the Quasi-Instrument – part of the Subject's body used for a given activity, NInstr||NLoci – vessels used to perform an activity, logical Instrument – texts and gestures which can be described via word formation paraphrase, and „tool of the tool” formula expressing today's advancements in technology, closer in meaning to an impersonal agent). A more rigid construction of word formation paraphrases is proposed with unexpressed predicates (i.e., derivatives coming from nouns); the argumentation is based on an analysis of one group of Bulgarian derivatives referring to Nomen Instrumenti separated on formal grounds (feminine derivatives with the *-a/-я* suffix).

Keywords: semantic roles, Nomen Instrumenti, word formation paraphrase, Bulgarian Language

1. Увод

Съдбата ме сближи с личността на професор Тадеуш Шимански преди много време, когато подготвях дисертацията си на тема *Българските*

названия на средства за действие (в съпоставка с полските), защитена през 1998 г. Господин професорът отзивчиво се съгласи да прочете този обширен текст и да го оцени благосклонно, с което одобри, както си позволявам да приема, постановките и методологията, основаващи се върху принципите на трансформационно-генеративната граматика, синтактичното словообразуване и отношенията, проявяващи се в предикатно-аргументните структури (ПАС).

Удаде ми се да публикувам някои размишления, свързани с моята дисертация, главно в полски издания¹, затова те не станаха предмет на дискусия в българската езиковедска литература. В раздела на дисертацията, разглеждащ дотогавашното състояние на изследванията, коментирах българските трудове, но тъй като те в много малка степен кореспондираха с моите постановки и метод на работа, не можах да ги използвам. С оглед ограничения обем на настоящото изложение ще се позовавам само на трудовете, които ми послужиха като импулс да построя своя собствена концепция.

Няколко години по-късно, през 2009 г., излезе от печат фундаменталната разработка върху словообразуването от Вяра Малджиева, представляваща 9-и том на *Българско-полска съпоставителна граматика* (Gramatyka 2009), построена върху най-близките до моите разбирания принципи на трансформационната граматика. *Анекс 1. От съдържанието към формата* съдържа два раздела, които ме интересуват: първият от тях е „Аргументната категория *инструмент*“ (с. 168–174), а вторият – „Аргументната категория *материя*“ (с. 174–177). Там не са отделно обособени другите подкатегории на *nomina instrumenti* (макар че в *Библиографията* авторката привежда изследвания, които предлагат по-подробна подялба). В настоящото изложение бих искал да направя своеобразно допълнение по темата, като представя своя път към някои малко различаващи се изводи (на практика: словообразователни парафрази), а във втората част на статията бих искал:

а) да посоча с кои „инструментални“ семантични роли може да бъде допълнен трудът на Вяра Малджиева;

б) да предложи друг строеж на словообразователната парафраза на отделни деривати;

в) да представя практически обосноваването на този тип размишления (върху материал от българските названия на средства за действие (NInstr) със суфикс *-а/-я*).

2. Предмет на изследването

При анализа се опирам върху теорията за т.нар. семантични роли (семантични падежи), имплицирани от предиката (изразен или не), макар че в случай на евентуални разминавания решаващ е смисълът на конкретната употреба, изразен чрез живата словообразователна парафраза.

Средствата за действие, названията на инструменти и въобще обектите,

с които вършителят си служи за изпълняване на някакво действие и за въздействие върху действителността, се разглеждат в богата литература (синтактично-семантични и словообразователни изследвания) в полското и славянското езиковедие още в началото на XX век (вж. Grochowski 1975: 18–30; Krasnowolski 1909: 81; Łoś 1904: 17–39).

3. Генеративистичен и синтактичен подход

Трансформационно-генеративните концепции, които водят началото си от трудовете на Ноам Чомски (Chomsky 1982), разделят граматиката на 3 елемента: синтактичен, семантичен и фонологичен, като отреждат на синтаксиса най-важната роля и място. Словообразуването, макар да не заема самостоятелно място в тази система, се включва в нея благодарение на възможността за генериране на словообразователни структури. Правилата за тяхното генериране позволяват да се формира т.нар. деривационно дърво, на чиито разклонения ще се намират дериватите.

Един от главните въпроси на синтактичните дискусии за средствата за действие в славянските езици е свързан с характера и особеностите на творителния падеж. За инструменталния творителен падеж е писала и Дина Станишева, според която той има три разновидности: 1) творителный орудия (*он разрезал хлеб ножом*), 2) творителный средства (*он убрал хлеб комбайном*) и 3) творителный вспомогательного материала или содержания (*он покрыл стол салфеткой*). В нейното разбиране инструменталният творителен падеж може да се отнася за външен материален предмет или част от тялото на вършителя, абстрактен предмет, при непреходните действия също и предмет, към който е насочено действието (за нас – вид обект, както е във фрази от типа *махнуть платком, моргнуть глазами*). Творителният на средство за действие може да се отнася за названия на машини (вкл. превозни средства) или животни, изпълняващи волята на субекта (*мять людей конем*). Творителният на спомагателния материал е свързан с названията на същини, които се изразходват по време на действието (*засыпать яму песком, закрыть окно шторами*) (Станишева/Stanisheva 1958: 76–126).

Концепцията за т.нар. семантични роли, формулирана от един от създателите на трансформационната граматика Чарлз Филмор (Fillmore 1968; Fillmore 1969) и развита от редица езиковеди, се основава върху тезата, че елементите на изречението се свързват помежду си чрез предиката, както и че техният брой и функциите (ролите), които изпълняват в изречението, са такива, каквито предикатът предполага (имплицира). Инвентарът на тези роли не е точно установен, но в „основния“ състав винаги се споменава *субектът* (изпълнител, вършител на действието, носител на качеството и т.н.), като в зависимост от характера на предиката може да присъства *обект, резултат, средство за действие (инструмент, оръдие), място и време*. Последователността, в която са изброени тук, подсказва важноста и позицията на отделните роли в системата. Тези разработки обсъждат и

същността на семантичната роля INSTR, в това число нейното вътрешно диференциране. Средствата за действие са анализирани теоретично с помощта на семантични и синтактични методи също от Анна Вежбицка (Wi-
 erzbiцka 1969: 74–76) и Анджей Богуславски (Bogusławski 1974). В своите проучвания Вежбицка прилага оригинален метод, чрез който много старателно разлага „на атоми“ семантиката на отделните елементи на изречението, като показва целенасочения начин на действие на вършителя, физическата обособеност на инструмента и тялото на вършителя, както и последвалата промяна в обекта.

Голямо внимание на средствата за действие отделя М. Грохóвски в цикъл свои трудове (Grochowski 1975), които по-късно стават теоретична основа за изследванията на други учени. В отделните етапи от разработване на темата неговите схващания еволюират към все по-тясно разбиране на понятието *средство за действие* чрез последователното отхвърляне на *квазиинструменти* (QInstr) (обособени названия за частите от тялото на вършителя), на спомагателните материи и вещества. М. Грохóвски (Grochowski 1975: 31–44) формулира своя собствена концепция (най-близка до схващането на Вежбицка и Богуславски), където приема *средството за действие* като аргумент на такъв предикат, който имплицира и аргументите *агенс* и *пациенс*. *Средството за действие* е подобно на *пациенса* от гледна точка на това, че също е „задвижвано“ от *агенса*. Същностно, според М. Грохóвски, е присъствието на елементите *действие*, *контакт* и *промяна* (Grochowski 1975: 33). Контактът между вършителя и частта от неговото тяло е различен от този между вършителя и такова оръдие като чука или четката – това налага частите на тялото (квазиинструменти) да се изключат от обхвата на средствата за действие. В изречение от типа *Ян маха с ръка* лексемата *ръка* има значение на *пациенс* (Grochowski 1975: 35). Не представляват *средство за действие* и превозните средства (лодка, автомобил), защото вършителят не поражда това, че лодката плава или самолетът лети (Grochowski 1975: 36). „Промените“, за които говори М. Грохóвски, са: „(1) промени в пространствената локализация на обекта [...], (2) промени в характеристиките на обекта, (3) промени, в резултат на които възниква нов обект“ (Grochowski 1975: 37).

С оглед разликата във физическия характер на десигнатите на средствата за действие авторът предлага да се разграничат три типа на този аргумент: *инструмент*, *субстанция* и *материал*, като признава, че границата между последните два не е рязка. Инструментите „имат собствена форма и не стават части от обектите, представени от *пациенса*“, като напр. *нож* (*Ян реже хартията с нож*), *въдица*, *камшик* (Grochowski 1975: 38). Субстанция ще бъде напр. *тебеширът* (*Петър пише с тебешир на дъската*); *лентата*, *водата* – „не притежават собствена форма и/или стават част от *пациенса*“. Материал е напр. *бинтът* (*Ян увива ръката на Мария с бинт*), *канапът* и под. или обекти със собствена форма, които не стават част от *пациенса*, но наблюдаваме „участие на обекта в характеристиката на „но-

вото състояние“ на пациенс“ (Grochowski 1975: 39–40).

Много характерна черта на средствата за действие, проявяваща се при функционирането им в изречението, е това, че в случай на присъствие в непосредствена близост на инструмент и субстанция се допуска тяхното свързване (конюнкция), но се изключва изброяването на алтернативите (*Ян рисува картина с четка и бои*, но не *рисува с четка или бои*, срв. Grochowski 1975: 39).

М. Гроховски размишлява и върху характера на аргумента *средство за действие*, имплицирани от някои предикати, и достига до извода, че има „такива, които (а) имплицират само инструмент (*бръсна*), (б) имплицират само субстанция (*мия*), (в) имплицират само материал (*вързвам*), (г) имплицират и инструмент, и субстанция (*шия*)“ (Grochowski 1975: 42). В съответствие с приетото решение предикатите от типа *целувам*, *хапя* и т.н. имплицират само квазиинструменти. Понякога аргументът *средство* е вграден в структурата на предиката (*гладя : ютия*). М. Гроховски разграничава три разновидности на това явление (Grochowski 1975: 55): (1) аргументът е вграден семантично в структурата на предиката (*шия : игла*), (2) аргументът е вграден формално (релацията *кося : коса*, но тук може да се срещне също *сърп* и семантична релация), (3) аргументът е вграден формално и семантично (*четкам : четка*).

4. Подходът на полската академична граматика

*Грамматика на съвременния полски език. Морфология*² е дело на голям колектив от езиковеди и поради това е резултат на известен компромис между авторските концепции на редакторите и авторите, което може би е причина за по-слабата степен на радикалност в тезите, за отказ от крайни концепции, пропускане на изолираните явления и за по-силна връзка с езиковедската традиция. Първата част, озаглавена *Основни понятия в морфологията* (*Gramatyka – Morfologia* 1984: 9–57), в която са приведени теоретичните постановки и са обяснени основните понятия, е написана от Роман Лясковски, а два от най-интересуващите ни раздели на частта *Словообразуване – I. Общи проблеми на словообразуването* (с. 307–331) и *II. Словообразуване на съществителните имена* (с. 332–407) – от Рената Гжегорчикова и Ядвига Пузинина. Редакторите потвърждават, че съществува разлика между раздела *Словообразуване* и останалата част на труда. Описанието се подчинява на водещата роля на синтаксиса спрямо останалите дялове на езикознанието, а в самия синтаксис се изхожда от обсъжданията на предикатно-аргументните структури, което е взето под внимание в някои раздели за словообразуването (напр. за съществителното и прилагателното), но на което не са се подчинили напълно (*Gramatyka – Morfologia* 1984: 7).

Тук ще се ограничим с представянето само на някои понятия в *Грамматика – Морфология*, които имат най-голямо значение за темата на настоящото изследване, същностно за която е разбирането на понятия като

синхронна деривация, или извеждане на производната дума от друга, мотивираща дума (база), чието значение и части от формата се съдържат в новообразуваната дума (срв. с. 307). В *Граматика – Морфология* можем да открием възприетото разбиране на основните термини (словообразователна основа, словообразователна тема (според полската терминология – общата част на деривата и словообразователната основа (с. 309), словообразователен формант, прост и сложен (съставен) дериват, афиксален и парадигматичен формант и накрая – словообразователна парафраза (като основен критерий при тълкуване на значението на даден дериват): „описателен израз под формата на дефиниция, равнозначен на парафразираното название, в което е използвана основната дума“ (срв. с. 308–320, главно с. 316).

В специален раздел (с. 321–327) авторките се спират върху концепцията за т.нар. *семантични роли* (на Филмор) и тяхната връзка със словообразуването. Предикатно-аргументните структури представляват обобщени изреченски модели, които изразяват начина на формиране на названието, подобно на конструирането на изречение. Най-важните значения на аргументи са: SUB, OB, RES (тези три роли се смятат за задължителни), LOC, TEMP и INSTR (средство за действие: „инструмент, прост или сложен уред, машина, с помощта на които се изпълнява действие: *kosiarka, czerpak, ścierka, zmywak*“, с. 325).

Много съществена е забележката, по която се различават *Граматиката* и трудовете на Грохóвски (Grochowski 1975), Клешчóва (Kleszczowa 1981) или Кориткóвска (Gramatyka 1992), че „ролята на средството за действие принципно се появява при предикати, означаващи действия, насочени към (някакъв) обект (*wiertło, gaśnica, powiększalnik*); по изключение се проявява и при непреходни действия, напр. *chodak* (срв. бълг. QInstr (квазиинструмент) *ходило, стъпало*), *leżanka*“ (с. 325); тук се отбелязва „неутрализация на значението на средството за действие и субекта“ (*spychacz*), както и съществуването на абстрактни имена на средства за действие (с преходно значение между него и субекта: *wskaźnik, miernik*); наред с предметите, служещи за активно въздействие върху обекта (*trzepaczka*, срв. бълг. *тупалка*); тук спадат и предметите, „пасивно служещи за изпълнение на действие“ (*lejek, trzepak, wieszak*). На друго място (с. 352) към средствата за действие се причисляват също „веществата, служещи за изпълнение на действие, които нямат установена форма“ (*okleina, mazidło* – следователно тук не се разграничават *материалите* от *веществата*). В *Граматика – Морфология* фактически не се споменават инструментите, представляващи части от тялото на вършителя (вероятно само поради ограниченото количество лексикален материал на полски език), но въвеждащото широко определение: „всичко това, за което може да се каже, че служи за изпълнение на действие“ (с. 352), като че ли не изключва такива деривати – още повече че тук значението на инструмент се забелязва в структури с косвено значение (със субект на действието и място).

4.1. Деривати, образувани от съществително име

В *Граматика – Морфология* (с. 387) като средства за действие се определят също образуванията от съществителни имена мутационни деривати – от названията на продукти (*kliniak*) и от названията на обекти (*blotnik*, срв. бълг. *калник*), макар че извън рамките на тези две групи се намират такива деривати като *kolanówka* (4.2.4. названия на материали) и очевидно родствениците на NInstr „названия на предмети, служещи за съхранение на нещо“ (*piórnik, tapnik, cukiernica*) (4.2.5., названия на места; с. 388–389).

Граматика – Морфология прилага подходящо теоретично решение, позволяващо да се преодолее съпротивата (от страна на някои изследователи) дериватите, образувани от съществителни имена, да бъдат признати за NInstr. Става дума за формално скриване на предиката „във фона“, „зад“ формата на деривата. Дериватът издава формална връзка само с обекта, инструмента. А предикатът заедно с всички имплицирани роли може (и следва) да се приеме като допустим в словообразователна парафраза от типа: *dziurkacz* ‘to, co służy do [wycinania] dziurek’ – букв. *продуктовач* ‘това, което служи за [изрязване на] дупки’. По този начин се унифицират парафразите на дериватите, мотивирани от изискващите обект предикати; променя се само обозначаването на мотивиращия елемент на ПАС. Тълкуването на тези деривати като средства за действие несъмнено напомня отношението, което се реализира между отглаголните названия на субекти на действия и състояния (от една страна) и образуванията от съществителни имена названия на субекти на действия с неизразен предикат (*rybak* : *рибар*).

За да се представи еволюцията на семантичното разбиране на словообразователната категория *средство за действие*, би трябвало да се разгледа и серията трудове на К. К्लешчова, която се опира върху подобен изследователски апарат, какъвто прилага Гроховски. К्लешчова подхожда към концепцията *Case Grammar* почти догматично, като заявява, че „даден глагол може да бъде словообразователна основа за мутационни деривати с толкова функции, колкото семантични роли имплицира самият той“ (Kleszczowa 1981: 17) – макар че не всички „места“ трябва да бъдат „запълнени“ – и както подчертава, предикатът изисква, а не допуска аргументи с дадените характеристики“ (Kleszczowa 1981: 30). Примери за глаголи и най-често споменаваните генерирани от тях семантични роли: *pisac/nucua*: Agens – *pisarz/nucamel*, Resultative – *pismo/nucmo*, Patiens – $\emptyset$, Instrument – *pisak/nucalka*, Loc – $\emptyset$, Temp – $\emptyset$.

Клешчова се концентрира върху самите названия на инструменти, възприети в опозиция на названията на вършители (агенти). Тя построява съответстваща на своята концепция конфигурация на семантичните роли, като за детайлизиране на съжденията си разделя ролята на агенса на 2 групи: (1) вършители на действие (Върш) – лица, които способстват дадено действие да бъде изпълнено, и (2) изпълнители на действие (Изн) – лица,

които изпълняват действието (непосредствено): живи същества, стихийни сили и машини (срв. с. 35). Словообразователното значение на инструментата може да се описва със следните парафрази: (а) ‘това, което служи за правене на нещо’; (б) ‘това, с което се прави нещо’; (в) ‘това, което се използва за правене на нещо’; (г) ‘това, с помощта на което се прави нещо’. Някои деривати обаче (напр. *czuwak, szukacz, łapadło, powtarzacz*), по мнението на Клешчова, могат да бъдат описани само като ‘това, което прави’. Много съществен и подходящ за нуждите на моето изследване е възприетият критерий дериватът да се схваща като синхронно мотивиран. Това е валидно, „ако в усещането на обикновения ползвател на езика [...] лексемата може да се изрази чрез словообразователна парафраза, включваща глагола, който се съдържа в темата“ (с. 46), решаваща обаче е възможността [подчертаването мое, И.М.Д.] за използване на глагола, „независимо от фактичката уместност на употребата му в конкретния случай“ – приведеният пример е *siekiera/секира* ‘to, czym się rąbie’/‘това, с което се цепа’, макар структурно да е ‘to, czym się sieka’/‘това, с което се сече’ – словообразователната парафраза може да съдържа пасивна лексика.

5. Моето предложение за подход към проблематиката на NInstr

Има различни мнения по въпроса от какъв тип лексеми могат да се образуват средствата за действие (*nomina instrumenti*). Някои автори, напр. Клешчова (Kleszczowa 1981), подхождат към този въпрос последователно, като утвърждават, че средствата за действие могат да бъдат мотивирани само от предикати за действие (следователно NInstr са изключително отглаголни деривати), които имплицират пълната гама съответстващи им аргументи: изпълнител (Ag), Instr, Ob (като всички те са свързани чрез съответното действие). Други подходи са по-толерантни и допускат като основа на NInstr и съществителното, при условие че предикатът, който формира дадената предикатно-аргументна структура, не се проявява на повърхността.

Тук ще се постарая да изясня останалите въпроси, същностни за общата концепция на изложението, която си изработих.

5.1. Разграничаването на простия инструмент от агенса, представен от машина, често създава затруднения. За тази цел може (както това прави Клешчова) да се построи серия от парафрази, изпълняващи функцията на точен критерий, който отделя словообразователното значение на NInstr от изпълнителя (‘to, co wykonuje coś’/‘това, което изпълнява нещо’) и напълно описва словообразователното значение на NInstr: ‘това, което служи за правене на нещо’ и т.н. Както се оказва, тези парафрази могат да се преведат и представят на български език. По наше мнение този инвентар може да бъде разширен, напр. в него липсват парафрази от типа: ‘това, което служи (на друго нещо) да върши (нещо)’ (‘to, co służy (czemuś), by (to coś) robiło (coś)’ – така е напр. при деривата *ryz* (‘острие на режеша машина’).

5.2. „Строгите“ трансформационни и семантични подходи при анализа или критиката на познатите концепции върху *nomina instrumenti* като словообразователна категория в крайна сметка достигат до извода, че за същински средства за действие могат да се приемат само отглаголните деривати, означаващи мъртъв материален предмет, който не е свързан с тялото на вършителя (или не представлява негова част) и чиято същност на функциониране (реализиране на действието, изразено от словообразователната основа) не се състои в преобразуване/механично или химическо изразходване (макар че в хода на разсъжденията си М. Гроховски анализира напр. случая с предиката PISAC, който може да се реализира с използването на РЪКА (НОКЪТ, ПРЪСТ и т.н.), ПЕРО (КАМЪК и т.н.), както и МАСТИЛО (ТЕБЕШИР) и т.н., срв. с. 87) – тук очевидно става въпрос за семантична, а не за словообразователна реализация.

Ето защо такава селекция и произтичащият от нея анализ оставят извън границите на интересуващата ни словообразователна категория дериватите, представляващи част от тялото на вършителя и имащи като основа на названието действието, в което даденият орган се специализира (квазинструменти, напр. пол. *przyssawka*, бълг. *смукало*), „субстанциите“, т.е. формации, чиито десигнати се изразходват по химически или физически начин по време на извършване на действието, изразено от основата (напр. пол. *utwardzacz* и бълг. *втвърдител*), както и материалите – формации, близки до предходната група, но означаващи химически стабилни предмети, които в резултат на извършеното действие се деформират и стават част от същината, представляваща резултат от действието, изразено чрез основата („класическият“ пример – *opakowanie*, бълг. *опаковка*).

В тази ситуация обаче, като запазим цялата си сериозност, би следвало да признаем за семантични средства за действие велосипеда и скутера, тъй като те изпълняват поставеното условие. Изглежда, ако се ръководим от идеята за описание на даден фрагмент от езиковата действителност, като се вземе под внимание и „периферията“, може да включим в анализа също и споменатите групи лексеми, след като са налице сериозни предпоставки между тях и „истинския“ инструмент да се развие родство – имам предвид напр. взаимното блокиране на аргументното място или принципното сходство на семантичната роля, изразена чрез парафразата.

5.3. По-детайлният анализ на лексикалния материал налага да си припомним подложената на автокритика и отхвърлена (срв. с приведения погоре преглед на концепцията по темата за названията на инструменти в труда на Гроховски (Grochowski 1975) група деривати с инструментално синтактично и/или словообразователно значение, които не притежават собствена физическа форма – „абстрактни“ или може би по-скоро „логически“ (*wskaznik* – *показател*), или реално имащи вид на документи, създавани с определена цел, понякога книги и дори жестове или вербални актове (срв. полското *zaczepka*/провокация). Като се опитаме да представим

чрез парафраза мотивацията за възникването на тези лексеми, стигаме до извода, че независимо от външната форма те могат да бъдат описани подобно на „класическите“ инструменти и точно по същия начин реализират своята функция, срв. *sennik* (бълг. *съновник*) ‘това, което служи (като мощно средство) за [обяснение] на сънищата’, *zaproszenie* формално: ‘картичка’ (бълг. *покана*) ‘това, с помощта на което (някой) кани някого’.

След като езикът представлява абстрактна система и (грубо опростено) отражение на човешкото мислене, то няма нищо чудно в това мисловните конструкции, абстрактните понятия и под. да се признаят за реални елементи на езика и към тях да се прилагат същите техники на анализ, както към реалните същности. В противен случай, т.е. ако се придържаме твърде строго към външната форма или към реалното, а не към структурното значение, ще трябва да въвеждаме напр. (словообразователни!) подялби на названия на прахове, течности, мазила и газове, на названията на животни отделно от названията на растения и т.н. Основание да признаем логическите инструменти за елементи на словообразователната система е също и сходната предикатно-аргументна структура, т.е. отношението вършител – средство за действие – обект, което също може да се изрази с обща словообразователна парафраза. Ето защо трябва да се подчертае, че общата концепция на тази работа включва събиране и анализ на средствата за действие в езиков, а не във физически смисъл, което, оказва се, невинаги се разграничава.

Изглежда, достатъчната „промяна“ в ПАС (която изискват „формалистите“) в случая с деривата *sennik/съновник* може да бъде дори тази, която произтича от преходността на подразбирация се предикат, водеща до това, че е обяснен обектът SEN/СЪН. Значение от този тип ще имат и: *превод* ‘przekaz (blankiet pocztowy)/пощенски формуляр’ като ‘това [= документ], с което (някой) превежда (нещо)’, *въвод* ‘wprowadzenie (текст/документ)’ (‘това, с което (някой) въвежда (някого)’), *подбив* ‘pot. drwiny, kpinu/разг. подигравка, насмешка’ ← *подбива* ‘drwić, zaczepiać (słownie)/ подигравам, надсмивам се (с думи)’ (жест/думи), *знак* ‘znak’ (‘това, с което (някой) означава (нещо)’), *намек* ‘aluzja, napomknienie; słowa, którymi się paromyka/алюзия, загатване; думи, с които се загатва’ ← *намеква, упрек* ‘wyrzut; zarzut/укор; обвинение’ ← *упреква* ‘robić wyrzuty’ (NActionis или ‘słowa, którymi...’, ‘думи, с които (някой) упреква...’), *повик* ‘wezwanie’, *укор* ‘wyrzuty, słowa wyrzutów’ (‘това [= думи], с което (някой) укорява (някого)’), *отговор* ‘odpowiedź’ (вкл. думи и/или документ), *привет* ‘pozdrawienie’ (също и думи), *поздрав* ‘pozdrawienie’ (думи/жест), *отчет* ‘sprawozdanie’ (устен или писмен), *призив* ‘apel, wezwanie’ (= думи), *благослов* ‘błogosławieństwo’ (= думи), *израз* ‘wyrażenie, wyraz, zwrot’ и т.н.

Ще бъде необходимо анализът да обхване някои абстрактни понятия (главно научни): математически, физически, химически, икономически и под., както и други същности, които също се срещат в ролята на логически

инструменти, напр. парите (бълг. *подкуп* ‘*łarówka*’, бълг. *откуп* = пол. *okup*), а също и някои волеви актове, действия (напр. правни), жестове (както споменатите по-горе *поздрав* или *знак*) и под. Бих искал да припомня, че средството за действие се взема под внимание и в анализа на валентността на глаголите за говорене – срв. напр. работата на Гражина Орденга (Ordega 1990).

5.4. В някои изследвания, напр. на Зоя Барболова (Барболова/Barbolova 1989), но дори и в дефинициите на *Грамматика – Морфология*, наблюдаваме не твърде прецизно разграничаване на словообразователното от реалното значение. Както изглежда, в словообразователната (или метаезиковата) парафраза се привежда не начинът на функциониране в езика, а реалното, речниковото значение (макар и понякога точно речниците да предават значението на заглавната дума със словообразователна парафраза) – това е лексикална парафраза (пол. *regufraza*) вместо словообразователна. Пример от *Грамматика – Морфология* (с. 354): *usuwak* ‘*urządzenie przy węgłbiarkach do usuwania węgłowin* (устройство в машините за копаене на руда, с което се отстранява раздробеният материал)’. При систематичния словообразователен анализ трябва да се отхвърли „лексикалната“ парафраза и да се достигне до схематична парафраза, напълно удостоверяваща всички съставки на ПАС, напр. отглаголният дериват *pisak* ‘това, с помощта на което (някой) пише (нещо)’ или образуваният от съществително *kąciak* ‘to, przy pomocy czego (ktoś) [formuje] kąty’ (а не: ‘*dłuto do formowania kąców*’)/това, с помощта на което (някой) [оформя] ъгли’ (а не: ‘длето за оформяне на ъгли’, *Грамматика – Морфология*: 387). Тук извън скобите или в кръгли скоби въвеждаме задължителните елементи на парафразата, в квадратните скоби – факултативния елемент на парафразата, представлящ скрития предикат (благодарение на това през цялото време имаме работа с пълната ПАС, с който и да е възможен неизразен предикат). Точно такава парафраза се стремях да прилагам за проверяване на словообразователните значения при анализа на средствата за действие, като отчетливо я отделях от фразата, изразяваща реалното значение на българския дериват.

5.5. В разработката си реших да взема под внимание и дериватите, мотивирани от предикати, които не предпоставят наличието на Об (непреходни, напр. *chodzik* : *ходило*). Ставаше въпрос за съответствие с приетото условие да не се отхвърлят междинните и крайните формации и те да се подложат на анализ, като съответно се отбележат. По такъв начин процедирах с категориите, разположени между средствата за действие и безличните изпълнители на действия, названията на места, резултати, обекти и др. По-детайлното вглеждане в тази лексика породи множество интересни наблюдения.

5.6. При няколко предиката и съществителните, заемащи имплициранията от тях места (типът *kierować* (*управлява*), *kręcić* (*върти*), *bawić się* (*иг-*

рае), *tachać* (маха), *kiwać* (клати), анализът на ПАС потвърждава констатацията на Коритковска (Korytkowska 1984a; Korytkowska 1992), че тук става дума не за средства за действие, а за обект, независимо от това, че понякога това е синтактична конструкция, типична за инструмент, срв. *igrae s igračka* (= *bawi się zabawką*).

6. *Nomina instrumenti* в том 9 на *Българско-полска съпоставителна граматика*

Вяра Малджиева в своята работа се опира върху постановките на генеративната граматика и семантичната деривация, чиито принципи представих по-горе (като се съгласява в общи линии с концепцията на *Граматика на съвременния полски език*), като тема на изследването ѝ е моделиране на цялото полско и българско словообразуване. Приложената *Библиография* съдържа значителна част от публикациите, на които се опирах и аз. Тъй като искам да се концентрирам върху разглежданата тема, ще си послужи само с примерите от тази група деривати (без да коментирам общата методология, основните термини и класификации).

Сред аргументните словообразователни категории (точка 3.2.1, с. 42), веднага след четирите първостепенни, основни аргумента на предикатно-аргументната структура: Агенс (Ag), Пациенс (Pat), Експериенсер (Exp) (срв. <https://glossary.sil.org/term/experiencer-semantic-role>), Резултат (Res), са изброени „незадължителните“ аргументи, тясно свързани с потенциала за импликация на предиката: Инструмент (Instr), Материя (Mat) и Обект (Ob). „Тази позиция се проявява в структурите Ag – Pat Instr; Ag – Res Instr; Ag – Pat Instr Mat; Ag – Res Instr Mat“ (с. 47) с важната уговорка, че Instr има собствена форма, не променя свойствата си и не става част от Pat, нито Res от действието. Приведените примери са: *kosiarka/косачка*, *ścierka/изтривалка*, описвани с парафразата ‘to, czym się coś kosi/ściera’ (‘това, с което се коси/изтрива’). На това място се припомня за съществуването на NInstr с неизразен предикат (образувани от съществително име) като *dziurkacz (продупчвач)*. За мен не е ясно защо в този абзац е приведена формацията *шкурка* (това е делима, но немотивирана заемка).

Поредната аргументна позиция (близка до Instr, което може да се провери чрез парафраза) е *Materia (Mat)*, проявяваща се в структурите: Ag – Pat Mat; Ag – Res Mat; Ag – Res Instr Mat; Ag – Pat Instr Mat; Ob – Mat. Като примери са приведени *owijacz/превързка* ‘to, czym się coś owija’ (‘това, с което нещо се превързва’) и *lepik/лепило* ‘to, czym się coś lepi’ (‘това, с което нещо се лепи’). Авторката включва тук и названията на химични вещества (с инструментална парафраза), които в резултат на някакъв процес се изразходват и/или стават иманентна част на Ob: *utleniacz/овъзглеродител*.

На страници 60–62 (т. 3.3.2.) откриваме богата таблица, съдържаща само формации с неизразен предикат, подредени въз основа на типовете семантична структура и функциите на техните елементи. Аргументите

Instr и Mat откриваме на няколко места (в точките):

2. ‘х **въздейства** върху/**прави** нещо с/**променя** у с помощта на z_1 , **използвайки** z_2 ’: *podkowiak* (това (звондей), с което се заковават подкови); [клинец, И.М.Д.];

4. ‘х **създава/е причина за възникването** на у с помощта на z_1 , **използвайки** z_2 ’: (INSTR) *dziurkacz* (продупчвач), качамилка; (MAT) *papierówka*, [може би *цепеначка?* I.M.D.];

5.3. ‘х **предпазва** чрез (прави така, че да не...) Р’: *blotnik*, калник;

13. ‘място, където х **въздейства** върху у/**причинява възникването** на у/**прави** у от z’: *sukiernia* (захарница) [*sukiernica?* може би *kawiarka*, I.M.D.], *чайник*;

14. ‘място, където х **съхранява/събира** у’): *piórnik* (кутия за моливи, пера), *игленик* [според моята концепция това е NInstr||NLocі, защото то също е ‘предмет, служещ за...’, I.M.D.].

Сред значенията, които отделих при прегледа на лексикалния материал, според мен в концепцията на Малджиева липсват няколко по-малобройни, но характерни групи Instr (не се наемам обаче да намеря мястото им в съответствие с класификацията на авторката).

6.1. Инвентар на субкатеориите

Проследяването на дискусията, провела се между множество изследователи, и съпоставката ѝ по-късно с богат материал (3500 български деривата), ми позволяват да подчертая необходимостта от разграничаването на следните субкатеории:

1) „Логически“ (абстрактен) инструмент: в тази група виждам: а) названията на документи, които „служат за нещо“, изразено в словообразователната основа, и б) нематериални названия (текстове, жестове, знаци и т.н.); примери: *sennik/съновник* ‘това, с помощта на което (някой) тълкува сънищата’; *przekaz/превод* ‘това, с помощта на което (някой) превежда (нещо)’, а също и ‘*pieniądze/пари*’ (*подкуп*), ‘думи, жестове’ (*поздрав, намек, привет*) и т.н.

2) Квазиинструмент: семантичен инструмент, който е част от тялото на вършителя, а не „продължение“ на тялото му; самата ръка и частите ѝ са прекрасен инструмент на действието и така е и описвана, но става дума за не много на брой лексеми, които са деривати: *przyssawka* (*смукало*), *taska* (*пипалце*), *czulek* (‘рогче, на охлюв или насекомо’), *стъпало, пипало*.

3) „Инструмент на инструмента“: това не е голяма група, но най-вероятно с развитието на електрониката (автоматиката) ще се попълва с названия на инструменти, които се направляват от друг инструмент; тогава парафразата ще гласи: ‘това, с което (**нещо**) прави (нещо)’. Добър пример тук е споменатият бълг. *ряз* ‘*tnąca szczęć poza, np. obrabiarki*’ (‘режещата част на ножа, напр. на резачка’).

4) Субстанция: става дума за деривати, означаващи химически субстанции, които не само променят формата или вида си, но и стават съставна

част от Обекта (споменатият *utleniacz* овъглеродител). За тази група пише Вяра Малджиева (това е *материята*), като я свързва обаче с формациите, които аз по-скоро бих нарекъл *материал* (или предмети, които променят формата си, но не стават интегрална част от *обекта* (*owijacz/превръзка*)).

Горните допълнения нямат систематичен характер, тъй като за тях е трудно да се построят специализирани парафрази (качествено различни от *инструмента* и *материята* от *Съпоставителната граматика*). По-скоро става въпрос за семантичната им специфика и за гъвкавото разбиране на словообразователната категория. Към описанието на тези деривати може да се подходи дори чрез отрицание: ако не ги опишем с парафраза за *инструмент*, то с каква друга?

Словообразователни парафрази. В споменатия по-горе *Анекс 1*. *От съдържанието към формата* двете интересующи ни категории (Instr и Mat) са представени чрез словообразователна парафраза. Авторката приема набор от парафрази, с които принципно трябва да се дефинират всички деривати (с експлициран словообразователно предикат):

- ‘това, което служи за правене на нещо’;
- ‘това, с което нещо се прави’;
- ‘това, което се използва за правене на нещо’;
- ‘това, с помощта на което нещо се прави’.

При това авторката се съгласява с мнението на другите изследователи, че този списък не е изчерпателен. Instr с неизразен предикат изискват парафрази от типа (примерно) на: *dziurkacz* ‘to, czym wycina się dziurki’ (букв. *продупчвач* ‘това, с което се пробиват дупки’), *podkowiak* ‘to, czym przybija się podkowy’ (това, с което се заковават подкови) или: *papierówka* ‘to, z czego robi się papier’ (това, от което се прави хартия)’.

Словообразователните парафрази от типа ‘това, което служи за правене на нещо’, ‘това, с което нещо се прави’ и т.н. ми се струват твърде оскъдни. Би следвало в парафразата да се представи възможно най-голям брой аргументи, за да може тя да предава по-ясно механизма на образуване (отвътре навън, към повърхността). Възвратната частица *się/ce* е безлична и същевременно скрива част от ПАС. В краен случай използването ѝ може да заличи реалната или лексикалната възвратност на предиката (напр. *tuje* (*się*)/*mie* (*ce*)). По-добре е в парафразата да се представи възможно най-прецизно предикатът (словообразователната основа), като същевременно се оставят на втори план аргументите, които не са формално изразени в деривата (‘кой’ (Ag), ‘какво’ (Ob или Res), ‘с нещо’ (Instr или Mat), ‘къде’ и т.н.). Затова цитираните парафрази следва да се преобразуват според модела (думата *zmięniać/променя* се използва условно):

- ‘това, което служи за правене на нещо’ => ‘това, с което (някой/нещо) ПРОМЕНЯ (някого/нещо);
- ‘това, с което нещо се прави’ => както по-горе;
- ‘това, което се използва за правене на нещо’ => ‘това, което (някой/нещо) използва да ПРОМЕНЯ (някого/нещо);

– ‘това, с помощта на което нещо се прави’ => ‘това, с помощта на което (някой/нещо) ПРОМЕНЯ (някого/нещо)’.

По същия начин следва да се постъпи с дериватите с неизразен предикат (като специално се отбелязва съществителното – *обект, материя, инструмент* и т.н., и се скрива предикатът). Това се обуславя от факта, че предикатът всъщност не е установен веднъж завинаги: *dziurkacz* ‘то, czym (ktoś/coś) [wycina/wierci/zakleja/przebija itd.] DZIURKI’ (букв. *продупчвач* ‘това, с което (някой/нещо) [изрязва/изсича/пробива/издълбава/издълква и т.н.] ДУПКИ’); *kafeniche* ‘това, което служи (на някой) [да вари] КАФЕ’.

Някои от тези групи и построените парафрази могат да се видят в приведеното в следващата част на работата представяне на лексикалния материал.

(Следва втора част)

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Вж. Долински 1989; Doliński 1990; Doliński 1993; Doliński 1999.

² Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, 1984, red. R. Grzegorzczukowa, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa 1984; по-нататък в текста: Gramatyka – Morfologia/Грамматика – Морфология.

ЛИТЕРАТУРА

- Барболова 1989: Барболова, З. Имена за инструменти със суфикс *-ач* в българските диалекти. – *Език и литература*, XLIV, 3, с. 81–90.
- Долински 1989: Долински, И. Няколко бележки върху категорията *Nomina Instrumenti* в българския език. – Във: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади*, т. 23, Млади българисти. Колоквиум. София, с. 109–113.
- Людсканов, Янакиев 1968: Людсканов А., М. Янакиев. Попытка создания генерирующей модели словообразования на основе языка-посредника при автоматическом переводе. – *Славянская филология*, X, с. 149–162.
- Радева 1987: Радева, В. Българското словообразуване. София.
- Станишева 1958: Станишева, Д. С. Творительный инструментальный. – В: *Творительный падеж в славянских языках*, ред. С. Бернштейн, Москва, с. 76–126.
- Bogusławski 1974: Bogusławski, A. Preliminaries for Semantic-Syntactic Description of Basis Predicative Expressions with Special Reference to Polish Verbs. – W: *O predykcji. Materiały Konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN, Zawoja 14–16.XII.1972*, red. A. Orzechowska i R. Laskowski, Wrocław, s. 39–57.
- Chomsky 1982: Chomsky, N. Zarys teorii składni, tłum. I. Jakubczak, Wrocław (oryg. *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge 1965).
- Doliński 1990: Doliński, I. Bułgarskie i polskie nazwy środków czynności. – W: *Językowe studia bałkanistyczne*, t. II, red. M. Korytkowska, V. Koseska-Tosze-wa, Warszawa, s. 21–26.

- Doliński 1993: *Doliński, I.* Bułgarskie nazwy środków czynności (NInst) z sufiksem -tel. – W: *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, red. V. Koseska-Toszewa, M. Korytkowska, t. V–VI, Warszawa, s. 71–78.
- Doliński 1999: *Doliński, I.* Bułgarskie nazwy środków czynności (w porównaniu z polskimi). – *Prace Filologiczne*, t. XLIV, s. 107–112.
- Fillmore 1968: *Fillmore, Ch. J.* The Case for Case. – In: *Universals in Linguistics Theory*, New York, p. 1–88.
- Fillmore 1969: *Fillmore, Ch. J.* Types of Lexical Information, – In: *Studies in Syntax and Semantics*, ed. by F. Kiefer, Dordrecht, p. 109–137.
- Gramatyka 1992: *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 5: Korytkowska M., *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*, Warszawa.
- Gramatyka 2009: *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 9: Maldjieva V., *Słowotwórstwo*, Warszawa.
- Gramatyka – Morfologia 1984: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzycowa, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa.
- Grochowski 1975: *Grochowski, M.* Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał. Wrocław.
- Ivić 1954: *Ivić, M.* Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj (sintaksičko-semantička studija). Beograd.
- Kleszczowa 1981: *Kleszczowa, K.* Ograniczenia semantyczne w procesie derywacji nazw narzędzi. – *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego*, nr 437. Katowice.
- Kleszczowa 1975: *Kleszczowa, K.* Struktura semantyczna rzeczowników odczasownikowych z przyrostkiem **-acz**. – *Poradnik Językowy*, z. 10, s. 539–545.
- Korytkowska 1984a: *Korytkowska, M.* Kategoria przypadku semantycznego (na materiale języka polskiego, bułgarskiego i serbsko-chorwackiego). – W: *Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie*. Wrocław, s. 11–38.
- Korytkowska 1984b: *Korytkowska, M.* Teoria przypadków semantycznych w konfrontatywnym badaniu języka bułgarskiego i polskiego. – *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XXII, s. 87–104.
- Krasnowolski 1909: *Krasnowolski, A.* Systematyczna składnia języka polskiego. Warszawa.
- Łoś 1904: *Łoś, J.* Funkcje narzędnika w języku polskim. Kraków.
- Ordęga 1990: *Ordęga, G.* Propozycja opisu semantycznego czeskich verbów dicendi. – *SFPS XXVI*, s. 197–204.
- Wierzbicka 1969: *Wierzbicka, A.* Dociekania semantyczne. Wrocław.

REFERENCES

- Barbolova 1989: *Barbolova, Z.* Imena za instrumenti sas sufiks -ach v balgarskite dialekti [Nomina instrumenti with suffix -ach in the Bulgarian Dialects]. – *Ezik i literatura*, XLIV, 3, s. 81–90.
- Bogusławski 1974: *Bogusławski, A.* Preliminaries for Semantic-Syntactic Description of Basis Predicative Expressions with Special Reference to Polish Verbs. – W: *O predykcji. Materiały Konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN, Zawoja 14–16.XII.1972*, red. A. Orzechowska i R. Laskowski, Wrocław, s. 39–57.

- Chomsky 1982: *Chomsky, N. Zarys teorii składni*, tłum. I. Jakubczak, Wrocław (oryg. *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge 1965).
- Dolinski 1989: *Dolinski, I. Nyakolko belezhki varhu kategoriyata Nomina Instrumenti v balgarskia ezik* [Some notes on Nomina Instrumenti in the Bulgarian Language]. – In: *Vtori mezhdunaroden kongres po balgaristika. Dokladi*, t. 23, Mladi balgaristi. Kolokvium. Sofia, s. 109–113.
- Doliński 1990: *Doliński, I. Bułgarskie i polskie nazwy środków czynności*. – W: *Językowe studia bałkanistyczne*, t. II, red. M. Korytkowska, V. Koseska-Toszewa, Warszawa, s. 21–26.
- Doliński 1993: *Doliński, I. Bułgarskie nazwy środków czynności (NInst) z sufiksem -tel*. – W: *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, red. V. Koseska-Toszewa, M. Korytkowska, t. V–VI, Warszawa, s. 71–78.
- Doliński 1999: *Doliński, I. Bułgarskie nazwy środków czynności (w porównaniu z polskimi)*. – *Prace Filologiczne*, t. XLIV, s. 107–112.
- Fillmore 1968: *Fillmore, Ch. J. The Case for Case*. – In: *Universals in Linguistics Theory*, New York, p. 1–88.
- Fillmore 1969: *Fillmore, Ch. J. Types of Lexical Information*, – In: *Studies in Syntax and Semantics*, ed. by F. Kiefer, Dordrecht, p. 109–137.
- Gramatyka 1992: *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 5: Korytkowska M., *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*, Warszawa.
- Gramatyka 2009: *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 9: Maldjieva V., *Słowotwórstwo*, Warszawa.
- Gramatyka – Morfologia 1984: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzycowa, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa.
- Grochowski 1975: *Grochowski M. Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał*. Wrocław.
- Ivić 1954: *Ivić, M. Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj* (sintaksičko- semantička studija). Beograd.
- Kleszczowa 1981: *Kleszczowa, K. Ograniczenia semantyczne w procesie derywacji nazw narzędzi*. – *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego*, nr 437. Katowice.
- Kleszczowa 1975: *Kleszczowa, K. Struktura semantyczna rzeczowników odczasownikowych z przyrostkiem -acz*. – *Poradnik Językowy*, z. 10, s. 539–545.
- Korytkowska 1984a: *Korytkowska, M. Kategoria przypadku semantycznego (na materiale języka polskiego, bułgarskiego i serbsko-chorwackiego)*. – W: *Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie*. Wrocław, s. 11–38.
- Korytkowska 1984b: *Korytkowska, M. Teoria przypadków semantycznych w konfrontatywnym badaniu języka bułgarskiego i polskiego*. – *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XXII, s. 87–104.
- Krasnowolski 1909: *Krasnowolski, A. Systematyczna składnia języka polskiego*. Warszawa.
- Łoś 1904: *Łoś, J. Funkcje narzędnika w języku polskim*. Kraków.
- Lyudskanov, Yanakiev 1968: *Lyudskanov, A., M. Yanakiev. Popytka sozdania generiruiushtej modeli slovoobrazovania na osnove yazyka-posrednika pri avtomaticheskom perevode* [Attempt to create a generating model of word formation

- based on an intermediate language for automatic translation]. – *Slavianskaya filologia*, X, s. 149–162.
- Ordęga 1990: *Ordęga, G.* Propozycja opisu semantycznego czeskich verbów dicendi. – SFPS XXVI, s. 197–204.
- Radeva 1987: *Radeva, V.* Balgarskoto slovoobrazuvane [Bulgarian word formation]. Sofia.
- Stanisheva 1958: *Stanisheva, D.* Tvoritel'nyi instrumental'nyi. – V: *Tvoritel'nyi padezh v slavianskikh iazykakh*, red. S. Bernshtein, Moskva, s. 76–126.
- Wierzbicka 1969: *Wierzbicka, A.* Dociekania semantyczne. Wrocław.

Превод от полски: *Екатерина Петкова*

РЕЗЮМЕ

Цел на статията е да направи преглед и анализ на концептуалната рамка и методологията, използвана от Вяра Малджиева в 9-и том на *Gramatyka konfrontatywna bulgarsko-polska (Българско-полска съпоставителна граматика)*, посветен на словообразуването. В общи линии авторът (който се опира в работата си върху същите теоретични предпоставки като възприетите в трансформационно-генеративната граматика на Ноам Чомски и в анализа на предикатно-аргументната структура или семантичните роли на Чарлз Дж. Филмор) изразява съгласие с класификацията на Малджиева. Независимо от това той предлага масивът от словообразователни подкатегории на nomina Instrumenti да се разшири, като в него се включат тези словообразователни групи, които могат да бъдат описани чрез реални словообразователни парафрази (квазиинструментът – част от тялото на субекта, използвана при дадено действие; NInstr|NLocī – съдове, използвани за изпълнението на някаква действие; логическият инструмент – текстове и жестове, които могат да бъдат описани чрез словообразователна парафраза; и формулата „средство на средството“, използвана при определяне на съвременните постижения в технологиите, по-близка по значение до безличния изпълнител на действие). Предложена е една по-строга конструкция на словообразователните парафрази с неизразен предикат (т.е. за дериватите, образувани от съществителни имена); аргументацията се опира върху анализ на група български деривати със значение nomina Instrumenti, отделена въз основа на формален признак (формации от женски род със суфикс -а/-я).

Ключови думи: семантични роли, Nomina Instrumenti, словообразователна парафраза, български език

✉ *Игнаций М. Долински / Ignacy Doliński*
University of Warsaw
Institute of Western and Southern Slavic Studies
Krakowskie Przedmieście 26/28,
00-927 Warszawa, Poland

Публикувано: 31 март 2019